

11. Сумійосі тайся рьякі 住吉大社略記 (Стислий опис Сумійосі тайся). – Осака : 住吉大社社務所 (Офіс святилища Сумійосі тайся), 1992. – 36 с.
12. Сумійосі тайся уеббу-сайто 住吉大社ウェブサイト (Офіційний сайт Сумійосі тайся). – Режим доступу : www.sumiyoshitaisha.net. – Назва з екрана.
13. Харада Осаму 原田 修. Сюкуїн тонгу то сіюхірутама денсецу 宿院頼宮と潮干珠伝説 (Сюкуїн тонгу та легенда про Перлину Приплива) / Харада Осаму. – [Б. м.], 2007. – Режим доступу до публ.: http://www.geocities.jp/iko_kan2/syukuuintongu.html. – Назва з екрана.
14. Цыбульський В. В. Лунно-солнечный календарь стран Восточной Азии / В. В. Цыбульский. – М. : Наука, 1987. – 384 с.

Serhiy Kapranov

THE CALENDAR FESTIVALS OF SUMIYOSHI TAISHA

One of the characteristic features of Shinto is that every shrine has its own calendar of festivals. In this article we shall consider the main festivals of Sumiyoshi Taisha in Osaka, one of the most ancient and famous Shinto shrine. The analysis of the Sumiyoshi Taisha calendar shows that there are several historical and cultural strata: the ancient agricultural calendar, the Chinese calendar and the Gregorian calendar, adopted from Europe, as well as the unified festival cycle, introduced after the Meiji Restoration.

Key words: Shinto, matsuri, Sumiyoshi Taisha, calendar, festival.

Козловський С.

(м. Сосновець, Польща)

СОЦІАЛЬНА ТА ЕТНОМОВНА АДАПТАЦІЯ ПОЛЬСЬКИХ ТАТАР

У статті розглянуто процеси соціальної та етномовної адаптації польських татар у діяхронії та їхнє відображення на сучасному етапі.

Ключові слова: польські татари, соціальна та етномовна адаптація.

На сучасних теренах Польщі національні та етнічні меншості становлять лише декілька відсотків від загального населення держави. За даними перепису населення з 2002 року про належність до іншої ніж польська національності заявило 471,5 тис. осіб, тобто 1,2% від загальної чисельності населення. Найбільшою серед національних та етнічних меншин були сілезька (172,7 тис.), німецька (147,1 тис.), білоруська (48,7 тис.) та українська (31,0 тис.) [8]. Результати перепису виявили багато протиріч, особливо це стосується етнічної самосвідомості сілезців та розходжень поміж оцінкою чисельності меншостей і фактичними результатами отриманими в ході проведення перепису. Найвиразнішим виявом того є розбіжність серед

чисельності українців, яка досягає десятикратного рівня, порівняно з даними різних державних та соціальних органів [10]. Подібну ситуацію ми спостерігаємо у польських татар. Згідно з офіційною оцінкою польського Держкомстату, татар у Польщі нараховується біля 4 тисяч осіб, однак після перепису 2002 року виявилось, що на території країни проживає всього 495 представників даного етносу. Важко знайти однозначне тлумачення цього факту. З одного ж боку можемо тут говорити про асиміляційні процеси серед татарського населення, однак якщо вважати що, асиміляція – це є сприйняття групою етнічної меншини значних шарів культури домінуючої більшості, що супроводжується втратою власної ідентичності, тоді припущення про повну асиміляцію не витримує критики, хоча б тому, що досі татари вважають себе власне татарами, не відходять від своєї релігії, своїх традицій. Як і раніше польські татари залишаються мусульманами, зберігаючи й передаючи своїм нащадкам і релігію, і звичаї, однак треба зазначити, що татари втратили знання татарської мови, а їхньою рідною мовою є польська, про що йтиметься далі.

З іншого боку можна стверджувати, що сьогоденні татари є носіями складної, в етнокультурному аспекті соціальної самосвідомості, яку слід назвати багатокультурною самосвідомістю. Багатокультурність у цьому випадку виникає зі специфічних рис татарської самосвідомості, котра ідентифікується з такими етнокультурними спільнотами як польська, татарська, мусульманська. Такий тип ідентифікації не піддається статистичним дослідженням, тому що статистична категоризація не в стані віддзеркалювати всієї складності етнічної самосвідомості. Таким чином, татари були змушені самі поставити собі питання «Хто я дійсно є?». Викликало це ідентифікаційну напруженість, пов'язану з чітким та виразним і ясним формуванням ідентифікаційних пріоритетів. Татари почувають себе повноправними громадянами Польщі, також беручи під увагу національний рівень, вони почувають себе поляками, однак в етнічному аспекті вони – саме татари. До того ж додамо, що етнічний аспект є надзвичайно сильно пов'язаний з релігійним. Щоб достатньо зрозуміти специфічність і неповторність народу, слід заглянути в глибину історії.

Поселення татар на землях тогочасної Литви та Польщі відбувалося в кілька етапів: перші поселенці з'явилися на початку XIV ст., коли із Золотої Орди втікало поганське населення, яке не бажало прийняти іслам. Друга хвиля переселення, була тісно пов'язана із внутрішньою боротьбою за владу в Золотій Орді у першій половині XV ст. У наступному столітті саме політичні емігранти з Казанського та Астраханського ханства разом з полоненими з Кримського ханства поповнювали ряди татарського населення в межах Речі Посполитої. Поселившись на території Литви та Польщі, татари, (називатимемо їх так, хоча треба звернути увагу, що татари тільки у другій половині XVI ст., склали єдину етнічну групу населення, яка виникла із представників різних народів: ногайців, кримських і казанських татар, а

також отуречених монголів, які, своєю чергою, говорили різними тюркськими мовами), в значущій більшості чоловіки одружувались з місцевими жінками-слов'янками, котрі виховували дітей рідною мовою [3].

Крім цього, слід вказати на суттєву відмінність поміж трьома соціальними групами, на які поділилося все татарське населення: першу групу, яка мала найбільше земель, становили нащадки ординських султанів і мурз. В обмін за військову кінну службу, вони отримували шляхетські привілеї. Другу групу становили прості татарські воїни, які одержували невеликі ділянки землі й несли за це не тільки військову службу, але й були зобов'язані виконувати важкі праці на користь великого князя і його царедворців. Третю групу становили міські татари, у значній мірі нащадки взятих в полон під час бойових дій з Кримським Ханством воїнів. Їхні обов'язки були не та вагомі, однак за правову опіку платили податок. Кожна з цих груп різною мірою піддавалася процесам асиміляції.

Багаті татари через виконання військової служби, наявність земельних володінь та стягування податків і привілеї нарівні з польсько-литовською шляхтою поступово ставали частиною шляхетства Речі Посполитої. Натомість татарські полонені, поселившись в містах, асимілювалися не з польським або білоруським оточенням, а з місцевими татарами [1, 8–11].

У другій половині XVI ст. почався повільний економічний занепад татарського поселення на території Речі Посполитої. Військова служба для власників невеликих господарств стала величезним тягаром. Тому не випадково в багатьох татар з'являється прагнення за допомогою продажу свого наділу позбутися військової повинності, хоча це і було заборонено. Деякі з татар для отримання привілеїв або ж поліпшення своєї ситуації приймали християнство. Більше того, багато хто з них намагалися розірвати й ті зв'язки, які втримували їх у мусульманському суспільстві, що сприяло їхній швидкій асиміляції. Отже, від другої половини XVI ст. татари Речі Посполитої від своїх родичів з Орди відрізнялися мовою, звичаями й державною приналежністю. Зв'язки польсько-литовських мусульман із країнами Сходу поступово слабшають [4, 44–48].

Ситуація татар у Річі Посполитої міняється на гірше і в XVII ст. внаслідок релігійної нетерпимості й війн. Мусульманам заборонили будувати нові мечеті й поновлювати старі. Їм також заборонили, під загрозою смерті, одружуватися із християнками. Численні репресії вели до значного скорочення татар у Речі Посполитій, частина з них покинула її, інші ж повинні були прийняти християнство, що, природно, посприяло повній втраті національних особливостей.

В кінці XVII ст. Польська держава, виснажена багаточисленними війнами, не могла виплатити грошей татарським військовим підрозділам, що служили під прапорами Речі Посполитої. через що деякі із цих підрозділів відмовилися підкорятися гетьманам, почали бунтуватися і перейшли на бік Туреччини. Завдяки гетьманові Янові Собескому вони знову повернулися на

службу, одержавши як компенсацію за невиплачену платню земельні володіння на сьогоднішнім кордоні Польщі та Білорусі (Сокулка, Бохонікі, Крушиняни). З того ж часу татари вросли в соціокультурний пейзаж Підляшшя, ставши його природною частиною завдяки майже повній (за винятком релігії) асиміляції з місцевим польським або білоруським населенням.

У період розділів Польщі татари брали участь у всіх виступах, спрямованих на визволення країни. Боротись в повстаннях Костюшка, листопадовому 1830–1831, січневому 1863–1864 років, в Першій Світовій Війні. Разом з поляками проявляли патріотизм. Після здобуття Польщею незалежності настав значний розвиток культурної і релігійної діяльності. Утворено Мусульманський Релігійний Союз, який об'єднував всіх польських мусульман, в армії організовано татарський кавалерійський ескадрон, який взяв участь у боях у вересні 1939 року. По закінченні Другій Світовій Війні та змінах кордонів Польщі, багато польських татар залишилось на території Радянського Союзу. З початку радянська влада забороняла їм виїжджати до Польщі, надаючи їм можливість виїзду на «історичну батьківщину» до Татарської АСРР. Однак завдяки тривалим старанням, значній кількості татар вдалося повернутися до Польщі. Татарські родини поселилися на заході та півночі держави, однак з часом їхня кількість почала зменшатися. Цей процес не знаходить однозначного тлумачення, одні дослідники пов'язують його з асиміляцією, інші із значними виїздами татар на схід країни. Варто навести факт, що на заході Польщі, населення вважало татар чужим елементом, а на сході, де вони вже багато років жили, стосунки були набагато краще, тому, якщо на початку 60-х років навколо Білостока проживало 200 татар, то наприкінці 80-х – вже 1800 осіб.

На сьогодні багато дослідників вважає татар польською етногеографічною групою [9], яка є складовою польського національного суспільства, тому що цілком до нього адаптувалось, не володіє своєю рідною мовою, професійна структура не відрізняє їх серед інших груп, характерне для етнічних груп протипоставлення «ми – вони» виступає лише в локальному, а не глобальному сенсі, спільна історична доля та участь в польській культурі сприяє тому, що татари вважають себе польською етнічною групою, яку можна відрізнити тільки завдяки певним формам життя, які є, в свою чергу, безпосередньо залежні від релігії. В період Польської Народної Республіки значно послабилась щільність групи, розпалася її стара структура, біологічне життя оточення поглинуло татар. відвертий характер польської культури дав можливість безконфліктного входу мусульман у різні структури польського суспільства. Можливо що з часом разом з постійним зменшенням чисельності групи, повільно буде зникати дистанція між польськими мусульманами а польським суспільством. Зараз, за словами багатьох дослідників [6], татар можемо поділити на дві групи, одна представляє собою «групу проасиміляційну», друга – «групу проімпіралістичну». Спираючись на широкі дослідження

Катажини Вармінської [17], котра взяла у польських татар багато інтерв'ю, ми в стані дати характеристику обом групам. Самосвідомість представників першої групи виражається у запереченні більшості зв'язків з татарами, будуючи свою особливість виключно на основі релігії, на перший план виводять прив'язаність до Польщі, вважаючи себе «польськими мусульманами», негативно ставляться до визначання їх татарами, вони належать до так званого реформатського руху. Другу групу характеризує така риса, як гордість з приналежності до татар, до татарських звичаїв, до спільної картини минулого. Визначниками етнічної самосвідомості є: значення ендогамії для утримання етнічних кордонів, фізично-антропологічні риси, роль етнічної назви «татарин». У першому випадку існує досить сильний вплив, який має на молодь старше покоління. Для збереження «чистоти крові», не схвалюються шлюби з представниками інших етносів. Звичайно, в такій малочисельній групі як татарська, таке становище викликає проблеми, починаючи від відсутності кандидатів для одруження, яких часто доводиться шукати серед білоруських або литовських татар. Також важливу роль відіграє міф і інтерпретація історії та символ назви «татарин».

Підсумовуючи, варто сказати, що, поселившись у Литовському князівстві, татари піддалися надзвичайно швидкій соціальній та культурній асиміляції, у тому числі і мовній, однак зберегли свою релігійну відмінність і пов'язане із цим почуття етнічної особливості. Причини, що сприяли швидкій втраті татарами мови, узагальнено в роботах багатьох дослідників. Серед основних причин загибелі мови слід назвати змішані шлюби мусульман із християнками; соціальну різnorodність татар, їх нечисленність, ізоляваність від рідного краю, а також відсутність інтердіалектного варіанта мови для обслуговування релігійних обрядів. У сучасній Польщі, татари відчувають себе поляками, тому що народилися тут та мешкають вже шість століть. Польща є не тільки державою проживання, але й батьківщиною, яку татари обрали. Татар пов'язує з поляками спільна історія та культура, а їхній внесок в боротьбі за незалежність Польщі є цьому підтвердженням.

1. *Гришин Я. Я.* Польско-литовские татары: взгляд через века. Исторические очерки / Я. Я. Гринчишин. – Казань, 2002. – 160 с.
2. *Гришин Я. Я.* Унесенные ветром (О происхождении польско-литовских татар) : [Електронний ресурс] / Я. Я. Гринчишин // «Татарский мир. Деньась». – 2007. – №3. – Режим доступу до журн. : <http://www.tatworld.ru/anons.shtml>.
3. *Макавяцкас Р., Ситдыков Г.* Татары Литвы или Литовские Татары? : [Електронний ресурс] / Р. Макавяцкас, Г. Ситдыков. – Режим доступу : <http://tatory-litwy.8k.com/publicistika.htm>.
4. *Мишкинене Г.* Очерк истории и культуры литовских татар / Г. Мишкинене // «Диаспоры». – 2005. – № 2. – С. 40–62.
5. Татары Литвы : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [119](http://tatory-</div><div data-bbox=)

- litwy.8k.com.
6. *Bohdanowicz T.* Tatarzy muzułmanie w Polsce / *T. Bohdanowicz, S. Chazbijewicz, J. Tyszkiewicz.* – Gdansk, 1997. ; *Miskiewicz A., Kamocki J.* Tatarzy słowianszczyzną obłąskawieni / *A. Miskiewicz, J. Kamocki.* – Kraków, 2004; *Miskiewicz A.* Ludność pochodzenia tatarskiego w północnej i zachodniej Polsce w latach 1945–1990 / *A. Miskiewicz.* – Białystok, 1992. ; *Miskiewicz A.* Tatarzy polscy 1918–1939 / *A. Miskiewicz.* – Warszawa, 1990. ; *Tyszkiewicz J.* Z historii Tatarów polskich 1794–1944 / *J. Tyszkiewicz.* – Pułtusk, 1998. ; *Думін С. У., Канапацкі І. Б.* Белорускія татары : Мінулае і сучаснасць / *С. У. Думін, І. Б. Канапацкі.* – Мінск, 1993. – 206 с.
 7. Euro Tataria : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tatarzy.tkb.pl/index.htm>.
 8. Główny Urząd Statystyczny. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 w zakresie deklarowanej narodowości oraz języka używanego w domu : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.stat.gov.pl/gus/5840_749_PLK_HTML.htm.
 9. *Jasiewicz Z.* Tatarzy w Białostockiem jako grupa etnograficzna / *Z. Jasiewicz, M. Gawęcki, D. Penkala* // Sprawozdania. – № 93 (1975). – Poznań, 1977. – S. 37–49. ; *Jasiewicz Z.* Tatarzy polscy. Grupa etniczna czy etnograficzna? / *Z. Jasiewicz* // Lud. – T. 64. – Wrocław ; Poznań, 1980. – S. 145–147. ; *Kamocki J.* Tatarzy polscy jako grupa etnograficzna / *J. Kamocki* // Rocznik Tatarów Polskich. – T. I. – Gdansk, 1993. – S. 43–47.
 10. *Łodziński S.* Trauma i władza liczb. Wybrane problemy społecznego odbioru pytania o «Narodowość» w Narodowym Spisie Powszechnym z 2002 roku / *S. Łodziński* // Mniejszości narodowe w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku / [red. L. Adamczuk, S. Łodziński]. – Warszawa, 2006. – S. 189.
 11. *Miskiewicz A.* Ludność pochodzenia tatarskiego w północnej i zachodniej Polsce w latach 1945–1990 / *A. Miskiewicz.* – Białystok, 1992.
 12. *Miskiewicz A., Kamocki J.* Tatarzy słowianszczyzną obłąskawieni / *A. Miskiewicz, J. Kamocki.* – Kraków, 2004.
 13. Mniejszości narodowe w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku / [red. L. Adamczuk, S. Łodziński]. – Warszawa, 2006.
 14. *Pogorzelski A.* Polscy Tatarzy / *A. Pogorzelski* // Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej. – 03/2004.
 15. Tatarzy polscy : [Електронний ресурс] // Antologia Islamu. – Режим доступу : www.zahid.fm.interia.pl.
 16. *Tyszkiewicz J.* Z historii Tatarów polskich 1794–1944 / *J. Tyszkiewicz.* – Pułtusk, 1998.
 17. *Warmińska K.* Tatarzy polscy. Tożsamość religijna i etniczna / *K. Warmińska.* – Kraków, 1999.

Slawomyr Kozlovskyi

SOCIAL AND ETHNO-LINGUAL ADAPTATION OF THE POLISH TATARS

The article deals with the process of social and ethno-linguistic adaptation of the Polish Tatars in diachronic and synchronic aspects.

Key words: the Polish Tatars, social and ethno-lingual adaptation.

Лучик А. А., Соловійова В.-О. В.

(м. Київ, Україна)

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЖІНКА» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ТУРЕЦЬКІЙ МОВАХ

У статті здійснено зіставний аналіз одного з визначальних суспільно-культурних антропологічних концептів – концепту «жінка» – у романах «Марія» українського письменника Уласа Самчука та «Чаликушу» турецького майстра художнього слова Ришата Гюнтекіна.

Ключові слова: концепт, зіставний аналіз, когнітивна лінгвістика.

Зіставний аналіз української та турецької мови – дослідження цікаве, перспективне і непросте. Цікавість і перспективність (актуальність) такого аналізу зумовлена перш за все тим, що досі у вітчизняному мовознавстві подібних досліджень не проводилося. У сфері компаративної лінгвістики мали місце студії українських мовознавців лише про співвідношення турецької мови та кримсько-татарської (Меметов І. А.), специфіці турецької мови на Балканському півострові (Дрига І. М.), тобто зіставлення з українською мовою не було взагалі. До того ж ці роботи стосувалися здебільшого фонетичного і лексичного розділів досліджуваних мов. Такий стан справ спричинений, по-перше, недостатньою розвиненістю вітчизняного зіставного мовознавства, по-друге, різнотипністю зазначених мов. Українська і турецька мови є не тільки генетично віддаленими, але й належать до різних типологічних груп: українська – флективна, турецька – аглютинативна. Це робить зіставлення проблематичним, спонукає до пошуку тих рівнів, на яких порівняння двох неспоріднених мов є можливим, комплексним, повноцінним.

У даній статті здійснено спробу зіставлення двох генетично неспоріднених мов на когнітивному рівні. **Предмет** дослідження у когнітивній лінгвістиці – відображення у мові ментальних процесів пізнання й осмислення світу індивідом – видається найбільш загальним, притаманним уповні будь-якій мові, тому й уможливорює зіставлення навіть найвіддаленіших мов.

Незважаючи на те, що порівнювані мови типологічно є дуже різними, віддаленими, у реальному житті носії української та турецької мови є близькими сусідами і мають вже досить тривалу історію взаємозв'язків. Це також є підставою для дослідження цих мов у зіставному аспекті, зокрема